

TANULMÁNY

A Szemince-hegy védetté nyilvánítási javaslatához

Összeállította:

Hódör István
botanikus

Készítette:

BODROG EGYESÜLET

Bodrogolaszi, 2009. augusztus

Vegetáció

Bevezetés

A vizsgált terület növényföldrajzi szempontból a Pannóniai Flóratartomány (Pannonicum) két flóraidéke, így az Északi-középhegység flóraidéke (Matricum) és az Alföld flóraidéke (Eupannonicum) határán, a Zemplén-hegység Flórajárása (Tokajense) és az Észak-Alföld flórajárása (Samicum) találkozásánál fekszik. A vizsgált terület flórája tekintetében a Zemplén-hegység dominanciája a kifejezett. Ez a főleg andezit és riolit alapkőzetű hegyvidéki terület középső és déli területein számos pusztai elemmel találkozhatunk. Hegyalja, Sárospatak és Tokaj környéke, valamint a Szerencsi-dombvidék igen gazdag szárazságtűrő (xerotherm) pusztai fajokban, melyek közül a hosszúlevelű árvalányhaj (*Stipa tirsá*), a gyapjas őszirózsa (*Aster oleifolius*) és a gyapjas csüdfű (*Astragalus dasyanthus*), illetve a törpemandula (*Amygdalus nana*) említésre érdemes. A Zemplén 1350 edényes növényfaja közül mintegy 169 védett és 5 fokozottan védett. E gazdag flóra kialakulását és fennmaradását elősegíti a változatos élőhelyek egymáshoz közeli megjelenése is.

Anyag és módszer

A botanikai vizsgálat során elvégeztük a konkrét beavatkozási helyek botanikai felmérését, másrészt pedig a teljes vizsgálati területre vonatkozó adatokat is kiértékeltek. A terepi felméréseket 2009.05.11-én és 2009.07.26-án végeztük. A területről korábbi rögzített botanikai adatsorunk nem volt.

A teljes vizsgált szakaszra vonatkoztatva meghatároztuk a természetvédelmi – növényföldrajzi szempontból fontos indikátorcsoportokat, úgymint:

1.mintavételi hely - Kötött talajú sztyepprétek (Á-NÉR kód: **[H5a]**)

2.mintavételi hely - Lejtőgyepek egyéb kemény alapkőzeten, erdőssztyepprétek (Á-NÉR kód: **H3 [H4]**)

3.mintavételi hely - Galagonyás – kökényes- borókás cserjések (Á-NÉR kód: **[P2b]**)

Fragmentális gyomvegetációk (Á-NÉR kód: **[OC]**)

A vizsgálati terület kis kiterjedésére tekintettel a fentebb említett élőhelyeken a fragmentális gyomvegetáció kivételével külön, vizsgálati pontok, mintavételi helyek kijelölésével alapoztuk meg vizsgálatainkat. A két terepi nap felmérésének eredményeit a csatolt táblázatban rögzítettük.

A fentebb említett kategóriák nem élesen válnak el, számos lejtőgyep és kötött talajú sztyeppréti elem közös elemnek tekinthető a xerotherm cserjésekkel és fordítva. A fragmentális gyomvegetációk fajai pedig szintén valamennyi élőhely típusal érintkeznek. Az utóbbit csekély kiterjedése és elhanyagolható természetvédelmi jellege miatt jelen vizsgálat során nem értékeltük.

A vizsgálati területen található védett edényes növényfajok kiértékelését is megtettük, viszonyítva az adott faj Zemplén-hegységre vonatkoztatott elterjedéséhez, szerepéhez.

Eredmények

A flóra általános jellemzése

Bár a terület két flóraidék határán helyezkedik el, a vizsgált terület vegetációjára ennek ellenére szinte csak a Zemplén-hegységnek van számottevő hatása. A 151 m magas Szemince – hegy száraz, délies kitettséű élőhelyeit a szilikát lejtősztyepppek illetve egykori xerotherm erdők és cserjések erdőssztyepp elemei színezik. A hegység K- lábánál elfekvő Szemince-hegy, mintegy első barrierként választja el a Zempléni lejtőiket a Bodrog völgyi rétektől. Növényföldrajzi értelemben 94 növényfajt (ebből 9 védett) határoztunk meg a területen, melyek között számos országosan vagy regionálisan ritka, védett növény is található.

A terület jellemző növénytársulásai:

VII. Pionír és száraz gyepek

18. Száraz és félszáraz sziklai és pusztai gyepek

18.2. Szubkontinentális száraz gyepek (Festucetalia valesiaca)

Lejtőssztyepppek

Északi lejtőssztyepprét - Pulsatillo montanae – Festucetum rupicolae EN*

Lőszgyepek

Lőszpusztarét – Salvia nemorosae – Festucetum rupicolae EN*

XI. Cserjések

27. Száraz és mezofil cserjések

27.1. Xerotherm cserjések

27.1.1. Melegkedvelő szubmediterrán cserjések

Galagonya – kökény cserjés – Pruno spinosae – Crataegum

(Magyarázat: CR – Kipusztulással veszélyeztetett /critically endangered/; EN – Aktuálisan veszélyeztetett /endangered/; VU – potenciálisan veszélyeztetett /vulnerable/; LR - nem veszélyeztetett /low risk/; (*) – megféleltethető az EU Élőhelyvédelmi Irányelv élőhelyeinek).

Jellemzések mintavételi helyenként

1. mintavételi hely élőhelye

[H5a] – Kötött talajú sztyepprét

Ide tartozó társulások:

- *Északi lejtőssztyepprét* - Pulsatillo montanae – Festucetum rupicolae
- *Lőszpusztarét* – Salvia nemorosae – Festucetum rupicolae

A vizsgált élőhely többszintű, fajgazdag, kétszikűekben is bővelkedő gyepp. A talajfelszínre indás, elterülő, tölevélrózsás növények fekszenek. Jellemző fajok: *Festuca rupicola*, *Bromus inermis*, melyekhez társulhat az *Agropyron intermedium*, *Koeleria cristata*. A természetesebb állományokban e fűvek együttesen is jelen lehetnek, a zavartabb gyepekben egynek vagy kettőnek a dominanciája nő meg. A kétszikűek közül jellemző *Dianthus collinus*, *Thalictrum minus*, *Teucrium chamaedrys*, *Centaurea sadleriana*, *Fragaria viridis*, *Ranunculus polyanthemos*, *Plantago media*, *Galium verum*, *Filipendula vulgaris*, *Dorycnium spp.*, az egyszikűek közül pedig a védett *Iris pumila* és az *Iris variegata*. A *Falcaria vulgaris*, *Eryngium campestre*, *Ononis spinosa*, *Agrimonia eupatoria* terjedése a zavarást jelzi. Az

erdőssztyep fajok közül megjelenik a *Nepeta pannonica*. Az erdei és erdőssztyep elemek aránya, a hegylábbon pedig a társulás jellemző tagjaként számos hegyvidéki faj, így a *Pulsatilla montana* és *Pulsatilla grandis* a *Chamaecytisus albus* megjelenése említhető meg.

Módosított Németh-Seregélyes-féle természetesség: Egykor széles elterjedésű volt, ma gyakran csak kis maradványfoltok formájában létezik ez az élőhely típus, főleg a dombvidékeken- és a hegyvidékek lábánál. Állományaik számos esetben másodlagosak, de több száz évesek. A vizsgált élőhely természetessége 5-ös értékű, hiszen magas, vertikálisan tagolt, széles levelű, mezofil kétszikűekben bővelkedik. Megtalálható itt a *Filipendula vulgaris*, a *Centaurea sadleriana*, a *Thalictrum minus* és a *Betonica officinalis*. Alsóbb szintjeiben az alacsonyabb termetű xerofil, jól sarjadzó fajok (pl. *Potentilla argentea*, *Thymus pannonicus*, *Veronica spicata*) találhatók.

Kötött talajú sztyepprét (H5a) a védett hegyi kökörcsinnel (Pulsatilla montana)

Kötött talajú sztyepprét a védett budai imolával (Centaurea sadleriana)

Regenerációs potenciál (dinamikus természetesség): A [H5a] gyepet optimális esetben, tehát természetes zavarási rezsim mellett is a folyamatos helyi megújulás, alkalmazkodás, hibajavítás, a gazdag és gyors helyettesítési dinamikák jellemzik.

Regenerációs potenciál (dinamikus természetesség) helyben:

Könnyen regenerálódik, így regenerációs potenciálja jó.

Regenerációs potenciál (dinamikus természetesség) szomszédos vegetációs foltban:

Mivel van közvetlen rokon gyepfolt [H3] megfelelő propagulum forrással és képes akár 15 évvel a felhagyás után már 3-as természetességi szintből is regenerálódni gyep így jelen esetben a terjedésére a lehetőség adott.

Javasolt természetvédelmi intézkedés: A jelenlegi gyepstruktúra fennmaradása érdekében kívánatos lenne a bányászati tevékenység felfüggesztését, és évi egyszeri mechanikus kézi cserjeirtás elvégzését, valamint a további gyümölcs és szőlőtelepítés megakadályozását kieszközölni.

2. mintavételi hely élőhelyei

[H3] – Lejtőgyepek egyéb kemény alapkőzeten

[H4] - Felsőszáraz irtásrétek, száraz magaskórósok és erdőssztyeprétek

Keskenylevelű pázsitfűvek dominálta záródó, közép magas, fajgazdag, száraz lejtőgyep, a – hegy és dombvidéki sztyeppzóna jellegzetes képviselője. Sajátsága, hogy csaknem fátlan, hegylábi területekhez, kemény alapkőzetekhez kötődik. A gypszint minimális záródása 75-85-os a, pázsitfűvek dominanciájával. A legfontosabb állományalkotó fűfajok a *Festuca rupicola* és a *F. valesiaca*, *Agropyron intermedium*.

A csomós fűvek alkotta alapszerkezetben számos faj megjelenhet, amelyek helyenként szinte hiány nélkül töltik fel a közöket, másutt nyílt foltok is vannak a gyepben. A rövid életű évelők, a törpecserjék és az egyévesek ritkábbak.

Kísérőfajok: *Koeleria cristata*, *Campanula bononiensis*, *Melica ciliata*, *Eryngium campestre*, *Inula ensifolia*, *Dianthus ponederae*, *Galium verum*, *Teucrium chamaedrys*, *Viscaria vulgaris*, *Asparagus officinalis*. Ezekhez szép számban tölgyes fajok is társulnak: *Peucedanum cervaria*, *Sedum maximum*, Megjelennek a sztyepecserjék is: *Cerasus fruticosa*, *Rosa gallica*. Előfordulnak ritka - illetve csak regionálisan jellemző védett fajok is, így a *Pulsatilla montana* vagy a *Ranunculus illyricus*.

Módosított Németh – Seregélyes - féle természetesség: Létező állománya részben másodlagosan, illetve a folytonos kezelés - pl. szőlőültetvény - felhagyásának hatására jöhetett létre. Száraz élőhelyek lévén alig, vagy csak időlegesen gyomosodnak, a zavaró hatásokra – vadkár, legelés, gyakori égetés -, cserjésedésre, erdősítésre a dominancia viszonyok és a szerkezet megváltozásával, valamint a jellegtelenítő fajok felszaporodásával reagálnak. A vizsgált terület Németh-Seregélyes-féle természetessége alapján 3-as értékű, a lassú cserjésedés és az *Agropyron intermedium* terjedése miatt.

*Lejtőgyep enyveszegfűvel (*Viscaria vulgaris*) és a védett selmyes boglárkával (*Ranunculus illyricus*)*

*Lejtőgyep szarvaskocsordos (*Peucedanum cervaria*) állománnyal*

Regenerációs potenciál (dinamikus természetesség) helyben: Az élőhely regenerációs potenciálja közepes, hiszen nem szenved a vadkártól, a bányászat közeledése miatt azonban az erózió közvetlenül fenyegeti. Mindemellett az illegális szemét lerakása, egyrészt mint szennyező forrás, illetve kiváló propagulum forrás a nitrofil gyomvegetáció terjedésének.

Regenerációs potenciálja (dinamikus természetesség) szomszédos felhagyott szőlőben-gyümölcsösben igen kicsi, hiszen csak akkor terjedhetne, ha a környező szőlőket évtizedekig, évszázadokig nem művelnék.

Keszegsalátás (Lactuca serriola) gyomvegetáció az illegális személerakón a lejtőgyep közelében

Javasolt természetvédelmi intézkedés: A jelenlegi gyepstruktúra fennmaradása érdekében kívánatos lenne a bányászati tevékenység felfüggesztését, és évi egyszeri mechanikus kézi cserjeirtás elvégzését, valamint a további gyümölcs és szőlőtelepítés megakadályozását kieszközölni.

3. mintavételi hely élőhelye

[P2b] – Galagonyás kökényes borókás cserjések

Ide tartozó társulás:

- *Galagonya – kökény cserjés* – *Pruno spinosae* – *Crataegetum*

A többnyire száraz (vagy kiszáradt) gyepes terület (kaszáló, legelő, esetleg emberi behatás által korábban kevésbé érintett sztyepterület) könnyen becserjésedik, melynek hátterében szinte mindig közvetlen vagy közvetett antropogén hatás áll. Gyepekkel mozaikos vagy zárt, cserjefajok által uralt élőhely. Magassága nem haladja meg az 5 m-t. Jellemző fajok: *Crataegus monogyna* és a *Prunus spinosa*. Kísérőfajok: *Rosa canina*, *Rosa gallica*, *Pyrus pyraeaster*, *Cerasus fruticosa* és más rózsza fajok mellett a *Ligustrum vulgare* és a *Cornus sanguinea*. A gyepszint nyíltabb részeken fűfajok dominálnak, így a *Bromus inermis*, *Calamagrostis epigeios*, *Festuca rupicola*. A cserjék alatt igényesebb erdei fajt csak a legkritikább esetben találunk, inkább tág ökológiai tűrőképességű általános és / vagy zavarástűrő erdei fajok jelennek meg, mint például *Agropyron intermedium*, *Allium scorodoprasum*, *Asparagus officinalis*, *Coronilla varia*, *Betonica officinalis*, *Campanula rapunculoides*, *Origanum vulgare*, stb.

Módosított Németh-Seregélyes-féle természetesség: Másodlagos élőhely, természetességük megítélése a táji és vegetációs környezettől függ. Annál természetesebbek, minél több betelepült, őshonos fafajt tartalmaznak. A vizsgált élőhely fajösszetétele alapján 3-as természetességű.

Regenerációs potenciál (dinamikus természetesség):

Könnyen regenerálódó, terjedőképes élőhelytípus. A regenerációs potenciált ebben az esetben a fajkészlet alig befolyásolja.

Regenerációs potenciálja (dinamikus természetesség) helyben rendkívül jó, minden környezetben.

Regenerációs potenciál (dinamikus természetesség) szomszédos vegetációs foltban:

Sok és sokféle száraz gyeppel könnyen alakul át részben cserjéssé.

Javasolt természetvédelmi intézkedés: Jelen területen nincs, sőt az ismertett élőhely mechanikai úton történő visszaszorítása kívánatos.

A védett növényfajok jellemzése

A Szemince-hegy területén a vizsgált területen 100 m-s körön belül 9 védett edényes növényfaj található meg, melyek az alábbiak:

***Centaurea sadleriana* (Janka) A. et G. – budai imola**

Természetvédelmi érték: 2.000 Ft

Család: Asteraceae – fészekvirágzatúak

Ez a májustól októberig virágzó növény sziklagyepek, szikla- és pusztafüves lejtők, erdőssztyepp-rétek, löszpusztarétek és karsztbokorerdők növénye. A vizsgált területen több 100 töves példányszámban tenyészik mind a [H3] és mind a [H5a] jelzésű Á-NÉR kóddal jelölt élőhelyen. Világállománya és hazai állománya aktuálisan veszélyeztetett, IUCN „Vörös Listás” faj, mindentől függetlenül a zempléni lejtőssztyepeken még sokféle előfordul. Pannóniai endemizmus.

***Chamaecytisus albus* (Hack.) Rothm. - fehér zanót**

Természetvédelmi érték: 2.000 Ft

Család: Fabaceae – pillangósvirágúak

Júniustól augusztus közepéig virágzik karsztbokorerdőkben, pusztafüves lejtőkön, pusztai cserjésekben ez az erdőssztyepp növény. A területen a [H3] Á-NÉR kódú élőhelyen fordul elő belőle 45 tő. A taxon hazai és világállománya egyelőre nem veszélyeztetett.

***Dianthus collinus* W. et K. - dunai szegfű**

Természetvédelmi érték: 5. 000 Ft

Család: Caryophyllaceae – szegfűfélék

Júniustól október elejéig virágzik erdőssztyepp réteken, pusztafüves lejtőkön, szilvai cserjésekben, irtásréteken. A vizsgált területen a [H3] és a [P2a] élőhelyen is megtalálható 30-50 töves állománya. Világállománya nem, a hazai azonban potenciálisan veszélyeztetett. A zempléni élőhelyeken még sokféle gyakori.

***Iris pumila* L. - törpe nőszirm**

Természetvédelmi érték: 5. 000 Ft

Család: Iridaceae – nőszirmfélék

Áprilisban virágzik ez a dekoratív nőszirmfaj löszpusztaréteken, szila- és pusztafüves lejtőkön, karsztbokorerdőkben és homoki, illetve szikes réteken. 40 töves állománya a Szemince-hegyen a sziklakibúvásokhoz kötődik a [H5a] Á-NÉR kódú élőhelyen. Világállománya alapján a ritka fajok közé sorolják, hazai állománya potenciálisan veszélyeztetett, főleg dekoratív megjelenése miatt a virágszedés veszélyezteti.

***Linum flavum* L. - sárga len**

Természetvédelmi érték: 5. 000 Ft

Család: Linaceae – lenfélék

Közepes termetű (30-40 cm) felálló szárú, kopasz növény, mely sárga szirmait júniusban, augusztusban bontja sziklagyepekben, szikla- és pusztafüves lejtőkön, erdős- lösz- és homokpusztagyepekben, irtásréteken, cserjésekben. Világállománya alapján a ritka fajok közé sorolják, hazai állománya potenciálisan veszélyeztetett. A vizsgált területen 12 tő található.

***Pulsatilla montana* (L.) Mill - hegyi kökörcsin**

Természetvédelmi érték: 5. 000 Ft

Család: Ranunculaceae - boglárkafélék

Mészkedvelő, szikla és pusztafüves lejtőkön, erdős pusztaréteken, hegyi legelőkön fordul elő. Márciustól májusig virágzik, világállománya aktuálisan, hazai állománya potenciálisan veszélyeztetett. IUCN „Vörös Listás” faj.

***Ranunculus illyricus* L. - selymes boglárka**

Természetvédelmi érték: 5. 000 Ft

Család: Ranunculaceae - boglárkafélék

Mészkedvelő, száraz gyepekben, erdőkben ritkábban, erdőszéleken fordul elő ez a kontinentális- ponto mediterrán flóraelem. Májusban, júniusban virágzik, világállománya és hazai állománya nem veszélyeztetett. A területen 3 tövet találtunk a tetőn.